

*Кошіль Н. М.,**аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

НОВЕЛИ ДОКТРИНАЛЬНОГО ПІДґРУНТЯ ДОСЛІДЖЕНЬ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація. У статті автор доходить висновку, що останнім часом активізувалися дослідники систематизації законодавства – фахівці з теорії права. Прикладом цього є проаналізовані в роботі дисертаційні дослідження Р.Г. Галука «Систематизація українського права: поняття і види» та Л.М. Доброг «Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права». Виявлено можливості застосування праць наведених авторів для вирішення актуальних питань систематизації конституційного законодавства України, адже дослідження проблем систематизації конституційного законодавства залишаються поодинокими та існують переважно у вигляді статей у наукових виданнях.

Ключові слова: систематизація, систематизація конституційного законодавства, конституційне право, конституційне законодавство, комплексна галузь права.

Постановка проблеми. Питання систематизації законодавства України не є популярними в національній юридичній літературі. Навіть якщо йдеться про систематизацію всього законодавства в цілому, а не галузевого законодавства, то досліджень у цій сфері досить мало. Причому автори цих досліджень спираються здебільшого на підручники, навчально-методичні посібники, статті в наукових виданнях. Це приводить до висновку про брак досліджень монографічного характеру в цій сфері.

Ситуація погіршується, коли виникає необхідність звернутись до наукових розробок систематизації галузевого законодавства. Наразі це питання найґрунтовніше досліджене в роботах адміністративно-правового спрямування. А в галузі конституційного права відповідна проблематика залишається проаналізованою фрагментарно, а саме в статтях та/або у вигляді частин чи розділів монографічних досліджень. Це підтверджує актуальність напрацювань автора у сфері систематизації конституційного законодавства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що в 2015–2016 рр. кількість монографічних робіт, які можуть бути використані як доктринальне підґрунтя для аналізу проблем систематизації конституційного законодавства України, значно збільшилась. У статті проаналізовано найновіші праці Р.Г. Галука та Л.М. Доброг.

Мета статті – зробити огляд найсучасніших (2015–2016 рр.) досліджень монографічного рівня, які можуть бути використані як доктринальне підґрунтя для аналізу проблем систематизації конституційного законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що в українській юридичній літературі існує низка розробок, присвячених систематизації законодавства, причому як галузевого, так і в цілому.

Варто зазначити, що досить часто автори не виносять поняття «систематизація», «кодифікація» тощо в назву своїх досліджень, проте разом з іншими висновками й пропозиціями формують також узагальнення, що стосуються систематизації. Наприклад, О.Л. Жильцов у дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Адміністративна відповідальність юридичних осіб: процесуально-правовий аспект» розглянув актуальні процесуально-правові проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб в Україні, обґрунтував доцільність застосування адміністративної відповідальності до юридичних осіб за сучасних умов та розробив пропозиції щодо вдосконалення й систематизації адміністративно-процесуального законодавства про відповідальність юридичних осіб [1]. О.Т. Зима в дисертації «Адміністративна відповідальність юридичних осіб» визначив місце категорії адміністративної відповідальності юридичних осіб у системі правової відповідальності як окремого підінституту адміністративної відповідальності, проаналізував функції адміністративної відповідальності, надав визначення провини юридичних осіб, розкрив систему адміністративних стягнень, які застосовуються до юридичних осіб, та розробив пропозиції щодо вдосконалення й систематизації законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб [2]. При цьому привертає увагу той факт, що аналогічні роботи за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» відсутні. Фахівці із цієї спеціальності надають перевагу формулюванню змін до окремих статей Конституції України та законів тощо.

Дослідження систематизації конституційного законодавства України ускладнюється майже повною відсутністю напрацювань вітчизняних учених за цим напрямом. У зв'язку із цим значну увагу привертають розробки юристів – фахівців з інших галузей права, а також із теорії держави й права. Очевидно, що найбільшу прикладну цінність мають праці з теорії права (наприклад, С.П. Євграфової, О.С. Лисенкової та інших авторів). З іншого боку, праці з історії держави й права застосовувати до досліджень із питань систематизації конституційного законодавства України вкрай важко (прикладом можуть слугувати дисертації О.В. Клименка «Систематизація права лівобережної України у другій чверті XIX сторіччя» (2004 р.) [3] та О.Й. Вовк «Систематизація литовсько-руського права другої половини XV – початку XVI століть» (2011 р.) [4]). Більш плідним є звернення до досліджень можливостей систематизації в інших галузях права, наприклад, до праць О.М. Селезньової «Систематизація банківського законодавства як шлях удосконалення фінансово-правового регулювання банківської діяльності в Україні» (2009 р.) [5], С.В. Сарана «Систематизація податкового законодавства України» (2010 р.) [6], В.А. Залізняка «Систематизація інформаційного законодавства України» (2011 р.) [7].

Як постає з дат наведених робіт, з 2011 р. впродовж декількох років питання систематизації як у теорії права й держави, так і в галузевих науках на монографічному рівні не досліджувались. Ситуація змінилася лише в 2015 р. – з'явилися відразу декілька дисертацій, які стали в нагоді під час формування підґрунтя для аналізу проблем систематизації конституційного законодавства України.

У 2015 р. в Харкові Р.Г. Галюк захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Систематизація українського права: поняття і види». Дисертацію захищено за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Кожен із розділів цієї роботи може бути застосований до дослідження систематизації конституційного законодавства, адже відповідно до авторського визначення мета розвідки полягає у висвітленні та осмисленні теоретичних аспектів систематизації права України на основі комплексного аналізу складових елементів системи права й видів систематизації [8, с. 4].

Розділ 1 дисертації Р.Г. Галюка присвячено теоретичним основам систематизації українського права. Замість традиційного підрозділу про методологію дослідження автор звертається до більш ґрунтовної характеристики базису того методологічного підходу, який він обрав як основний (підрозділ 1.1 має назву «Системний підхід до правових явищ»). У наступному підрозділі він характеризує поняття систематизації та її вплив на системні властивості права.

У висновках до розділу 1 привертає увагу зв'язок, який, на думку автора, існує між системою та структурою. Зокрема, він стверджує: «Структура – це система, проте без унікальних властивостей цілого, де властивості дорівнюють сумі властивостей складових його елементів». Тому автор виводить обґрунтування якісного переходу від простої структурності до більш складної щодо неї системності [9, с. 43]. Це твердження доцільно осмислити під час формування методологічної основи дослідження систематизації конституційного законодавства.

У висновках до розділу 1 автор також надає визначення понять «система права» та «систематизація», чим доповнює тезаурус із досліджуваного питання, а також наводить у вигляді переліку основні результати процесу систематизації [9, с. 44–45].

Розділ 2 озаглавлений «Систематизація права й основні тенденції її розвитку у сучасних умовах». У цьому розділі Р.Г. Галюк детально зосередився на трьох питаннях: на умовах збереження стійкості системи права в процесі сучасної трансформації права, на проблемах управління системою права в сучасних умовах та на систематизації права й систематизації законодавства.

У висновках до розділу 2 є цікаві авторські розробки щодо можливих загроз цілісності системи права [9, с. 105]. Це важливо тому, що дослідник називає конституцію спеціальним механізмом, який забезпечує стійкість системи права, а також стверджує: «Основні закони (конституції) держав зазвичай містять спеціальні заходи проти поспішних поправок і змін. Це забезпечує стійкість як самого основного закону, так і всієї системи права» [9, с. 106].

З позиції вивчення систематизації конституційного права важливим є також те, що як одна з основних підвалин формування системи права України автором визначається «кон-

ституційна основа», що базується на принципах верховенства права та гуманізму права [9, с. 106–107].

Розділ 3 дисертації дає Р.Г. Галюк можливість узагальнити напрацювання, викладені ним у попередніх частинах роботи. Цей розділ є найбільш корисним для дослідників систематизації в окремих галузях права, оскільки в ньому автор послідовно викладає свою думку про такі нагальні проблеми, як специфіка традиційних і новаційних підходів до систематизації галузей українського права, особливості поділу права на приватне та публічне. Наприкінці роботи, в останньому підрозділі, автор аналізує особливості сучасної моделі галузей матеріального права й процесуального права.

У висновках до розділу 3 вчений формулює власні тези щодо ролі класифікації в дослідженні окремих галузей права, відмежовує класифікацію від типологізації та пропонує свої напрацювання в цій сфері. Він відносить конституційне право до «галузей третього типу», у яких уміщено як матеріальні, так і процесуальні норми. Щодо галузей цього типу він зазначає, що вони функціонують самостійно, в автономному режимі, та іменує їх «галузями матеріально-процесуального права» [9, с. 174–175]. Урахування цих напрацювань є важливим під час дослідження систематизації конституційного права України.

У 2016 р. дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук захистила Л.М. Добробог. Її дослідження має назву «Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права» та захищено за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Особливий науковий інтерес викликають положення, які наведено й прокоментовано нижче.

Насамперед це визначення поняття «комплексна галузь права» як сукупності поєднаних спільним предметом правових норм, що регулюють публічно-правові та приватно-правові відносини, які неможливо врегулювати однією галуззю права, виступаючи при цьому самостійним елементом системи права [10, с. 7]. Відповідно до цього визначення конституційне право є комплексною галуззю права, однією з характерних рис якої є неможливість урегулювати суспільні відносини тільки однієї галузі. Саме це характерне для конституційного права. Тим більше, що далі Л.М. Добробог пише: «Існування таких галузей права, як конституційне (державне) право <...> – фундаментальних галузей права – є встановленим фактом і не піддається сумніву. Період їх становлення сягає часів Стародавнього Риму» [10, с. 11–12]. Отже, автор не лише визнає за галуззю конституційного права комплексний характер, а й вважає її фундаментальною галуззю права. Це цілком пояснює труднощі із систематизацією конституційного законодавства України.

Л.М. Добробог продовжує: «Правове регулювання суспільних відносин у комплексній галузі права – це здійснюваний державою за допомогою системи спеціальних засобів нормативно-організаційний вплив на правові відносини змішаного типу, що діалектично поєднують публічно-правову та приватноправову складові, з метою їх упорядкування, охорони й розвитку відповідно до реально існуючих та актуалізованих у сучасних конкретно-історичних умовах соціальних потреб» [10, с. 12]. Цей висновок автора дає можливість для аргументації тези, відповідно до якої систематизація конституційного законодавства, особливо шляхом кодифікації, навряд чи матиме практичну цінність, якщо їй не буде надано міжгалузевого характеру.

Також Л.М. Добробог вважає: «Комплексна галузь права за архітектонікою є специфічною не лише в частині діалектичного поєднання норм публічного та приватного права, а й із точки зору синергетики матеріальних та процесуальних норм права, оскільки будь-яка матеріальна норма права потребує належного, ефективного процедурного забезпечення» [10, с. 24]. При цьому можна звернути увагу на той факт, що анонсоване на середину 2016 р. внесення змін і доповнень до норм Конституції України в частині конституційного правосуддя, а також до Закону України «Про Конституційний Суд України» в частині запровадження конституційної скарги поки що не супроводжуються оновленням процесуальних норм у цій сфері.

В аналізованій роботі Л.М. Добробог запропонувала ввести в науковий обіг поняття «механізм галузеутворення» та виокремила його стадії. Однією зі стадій цього механізму автор вважає «посилання системних зв'язків між нормами, які регулюють таку нову сферу суспільних відносин, що є фактором збільшення кількості спеціалізованих норм права – норм-дефініцій, установчих норм, норм-принципів, колізійних норм тощо, тобто відбувається формування інститутів права (ці процеси часто супроводжуються систематизацією нормативно-правового матеріалу та зазвичай завершуються (на нормативному рівні) прийняттям кодифікованого нормативно-правового акта» [10, с. 18]. Отже, щодо галузі конституційного права важливим є висновок ученого про бажаність, проте не обов'язковість наявності галузевого кодифікованого нормативно-правового акта. Науковець присвятила певну увагу також проблемам систематизації законодавства, аналізуючи їх на матеріалі екологічного законодавства [11, с. 190–223]. Однак більшість її пропозицій мають загальний характер та можуть бути застосовані також фахівцями з конституційного права.

Висновки. Останнім часом активізувались дослідники систематизації законодавства – фахівці з теорії права. Прикладом цього є проаналізовані в роботі дисертації Р.Г. Галюка «Систематизація українського права: поняття і види» та Л.М. Добробог «Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права». Виявлено можливості застосування праць наведених авторів для вирішення актуальних питань систематизації конституційного законодавства України, адже дослідження проблем систематизації конституційного законодавства залишаються поодинокими та існують переважно у вигляді статей у наукових виданнях.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаються в необхідності практичної імплементації найновіших досягнень теорії права в науку конституційного права з урахуванням пропозицій учених-конституціоналістів (наприклад, Н.В. Мішиної [12; 13]).

Література:

1. Жильцов О.Л. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: процесуально-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.Л. Жильцов. – Х., 2007. – 20 с.
2. Зима О.Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.Т. Зима. – Х., 2001. – 19 с.

3. Клименко О.В. Систематизація права лівобережної України у другій чверті XIX сторіччя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О.В. Клименко. – К., 2004. – 20 с.
4. Вовк О.Й. Систематизація литовсько-руського права другої половини XV – початку XVI століть : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О.Й. Вовк. – К., 2011. – 20 с.
5. Селезньова О.М. Систематизація банківського законодавства як шлях удосконалення фінансово-правового регулювання банківської діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.М. Селезньова. – Ірпінь, 2009. – 20 с.
6. Сарана С.В. Систематизація податкового законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / С.В. Сарана. – Ірпінь, 2010. – 18 с.
7. Залізник В.А. Систематизація інформаційного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В.А. Залізник. – К., 2011. – 18 с.
8. Галюк Р.Г. Систематизація українського права: поняття і види : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Р.Г. Галюк. – Х., 2015. – 21 с.
9. Галюк Р.Г. Систематизація українського права: поняття і види : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Р.Г. Галюк. – Х., 2015. – 204 с.
10. Добробог Л.М. Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Л.М. Добробог. – Х., 2016. – 34 с.
11. Добробог Л.М. Закономірності виникнення, розвитку та функціонування комплексної галузі права як елемента системи права : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Л.М. Добробог. – Х., 2016. – 511 с.
12. Mishyna N.V. Doctrine of separation of powers at the local government level: the Ukrainian experience / N.V. Mishyna // Молодий вчений. – 2015. – № 12.1. – С. 97–101.
13. Мішина Н.В. Актуальні проблеми викладання муніципального права України / Н.В. Мішина // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – О. : Юридична література, 2015. – Т. XV. – С. 161–167.

Кошиль Н. М. Новеллы доктринального основания исследованной систематизации конституционного законодательства

Аннотация. В статье автор резюмирует, что в последнее время активизировались исследователи систематизации законодательства – специалисты по теории права. Примером этого являются проанализированные в работе диссертационные исследования Р.Г. Галюк «Систематизация украинского права: понятие и виды» и Л.М. Добробог «Закономерности возникновения, развития и функционирования комплексной отрасли права как элемента системы права». Вывявлены возможности применения работ приведенных авторов для решения актуальных вопросов систематизации конституционного законодательства Украины, ведь исследования проблем систематизации конституционного законодательства остаются единичными и существуют преимущественно в виде статей в научных изданиях.

Ключевые слова: систематизация, систематизация конституционного законодательства, конституционное право, конституционное законодательство, комплексная отрасль права.

Koshil N. Novels of the doctrinal basis of the constitutional law's systematization research

Summary. The author concludes that in recent years, researchers have intensified systematization of legislation – experts in legal theory. An example of this are analyzed in the dissertation research R.H. Galiuk “Systematics of Ukrainian law: concept and types” and L.M. Dobroboh “Laws of the origin, development and operation of the complex field of law as part

of the legal system”. Revealed the possibility of using the works cited authors to address topical issues of systematization of constitutional law in Ukraine, because the study of the problems of systematization of constitutional law remain isolated and exist predominantly in the form of articles in scientific journals.

Key words: systematization, systematization of constitutional legislation, constitutional law, constitutional law, complex branch of law.